

Aandacht voor Gierzwaluwen

Dick A. Jonkers

In Standaardbuiten vond op 23 juni 2001 de jaarlijkse coördinatorenendag van de Stichting Gierzwaluwenwerkgroep - Nederland plaats. Het was de vijfde, tevens het eerste lustrum, in de regio West-Brabant, waar indertijd de stichting ook is opgericht. Een mooie gelegenheid om wat meer aandacht te besteden aan het betrekkelijk onbekende werk dat al jaren door een zich nog steeds uitbreidende, maar nog te kleine groep vrijwilligers aan de basis, wordt verricht. Vogelbescherming en -studie binnen de bebouwing is impopulair, waarbij onder andere de vrees om voor gluurder te worden aangezien zeker mee zal spelen.

Gierzwaluwenwerkgroep

Van meet af aan is de voornaamste doelstelling van de eind december 1993 opgerichte Gierzwaluwenwerkgroep geweest de kennis over Gierzwaluwen en hun bescherming te bundelen (zie het Vogeljaar 42 (3): 125). Daar is het niet bij gebleven. Er wordt onder andere voorlichting gegeven, speciaal aan degenen die zich met de bebouwde omgeving bezighouden, nestpannen, -stenen en -kasten worden aangebracht. Inmiddels zijn er 76 coördinatoren, waaronder een in België. Zij zijn de spil in het netwerk dat over Nederland ligt en zij gaan met grote voortvarendheid te werk. Sinds 1997 komen de coördinatoren jaarlijks een dag bijeen. Op initiatief van Landschapsbeheer Noord-Holland is er ook een provinciaal overleg, dat vaker samenkomt. Voor coördinatoren en donateurs verschijnt vanaf de winter 1994-95 twee keer per jaar de uitgave Apus en er zijn diverse brochures en folders uitgegeven. Verder is onlangs als initiatief van het Gierzwaluwenplatform Noord-Holland de handleiding Apus apus Anno 2000 verschenen die een leidraad is voor het inventariseren van Gierzwaluwen op afstand en bij inrijposten.

Coördinatorenendag

De jaarlijkse dag, waaraan 57 personen deelnamen, wordt iedere keer gehouden in een gemeente waar Gierzwaluwen ook goed te bekijken zijn. Bij het huis van coördinator Antoon Koenraadt, die Standaardbuiten onder zijn hoede heeft, was

dat wel een heel goede plek. Van zijn 35 op het dak liggende gierzwaluwpannen en 12 onder de dakgoot hangende nestkasten waren er maar liefst 25 door Gierzwaluwen bezet. Op een van de nestkasten was een webcam aangesloten, zodat men op een beeldscherm de activiteiten in de kast kon volgen.

Een situatieschets met daarop de ingetekende en genummerde nestgelegenheid bood mogelijkheden voor onderzoek naar de bezetting, frequentie waarmee nesten worden bezocht, en het aantal keren dat niet-bewoners trachten binnen te dringen. Tijdens het welkomstwoord werd het verscheiden van een van de oprichters, eerste voorzitter, bepaler van vorm en inhoud van Apus en grote stimulator Jaap Taapken herdacht. Daarna was het woord aan de inleiders. Van een aantal voordrachten worden hier punten naar voren gebracht.

Temperatuurwisselingen

Op met een infraroodcamera gemaakte video-opnamen bij een mansardedak was te zien dat de ruimte tussen panlatten van het dakbeschot en de pannen wel erg klein is en de Gierzwaluwen zich in allerlei bochten moeten wringen om op het nest te komen. Diefstal van nestmateriaal bij onder hetzelfde dak en op dezelfde panlat nestende Spreeuwen werd vastgesteld. Ook hoe naar een jong dat buiten het nest terecht was gekomen niet meer werd omgekeken en dit lange tijd lag te creperen. Bezoek van een Huismus bij de Gier-



Het huis van coördinator Antoon Koenraadt te Standaardbuiten met daarop 50 gierzwaluwnestgelegenheden. Foto: Wim Smeets.



Metingen onder dakpannen op de 2^e rij vanaf het nest kwamen tot 51.8 ° C. I
Foto: Wim Smeets.

zwaluw en gevechten met soortgenoten die wilden binnendringen waren eveneens te zien. Interessant was de bijdrage over temperatuurmetingen in kasten. Die vonden plaats boven in de kast en in de nestkom. Wanneer de vogels op het nest komen schommelt de temperatuur daar met een paar tienden van graden. In de broedtijd loopt die temperatuur van de nestplaats langzaam op en handhaaft zich daarna op een bepaald niveau. De temperatuur varieerde met 5-10°C en was hoger dan die aan de bovenzijde van de nestkast. Dit verschil werd waarschijnlijk veroorzaakt door de vogel die op de nestplaats aanwezig was. Uit de gegevens was af te leiden dat de weersituatie buiten, waaronder bewolking en wind, ook een rol speelt. De kasten waarin gemeten werd hangen wel op het zuiden, maar door de wind was de temperatuur lager in het nest dan boven in de kast. De tot nu toe hoogst gemeten temperatuur in de kasten bedroeg 31°C. Metingen onder dakpannen op de 2^e rij vanaf het nest kwamen tot 51.8°C! Het temperatuurverschil tussen metingen in wit en bruin geschilderde kasten bedroeg 10°C. De gegevens wijzen erop hoe belangrijk de expositie van nestgelegenheid ten opzichte van de zon is. Met dakisolatie wordt niet alleen de ruimte voor de vogels kleiner, ook de temperaturen worden er veel hoger. Bij een temperatuur van boven de 50°C verlaten jonge Gierzwaluwen de nestruimte, anders sterven ze. Niet dat het veel uitmaakt, want buiten de nestruimte herkennen de oudervogels hen niet meer en gaan zij alsnog dood (opmerking Gunther Prang). Op zomerse dagen worden al na enkele uren van felle zonneschijn regelmatig jonge niet vliegvlugge Gierzwaluwen op trottoirs en dergelijke aangetroffen.

Een maand later (eind juli) trad dit verschijnsel op en verschenen hierover berichten in de landelijke en regionale pers.

Nieuwe ontwikkelingen bij kunstnesten

Het assortiment aan kunstmatige nestgelegenheid voor Gierzwaluwen in Nederland is het afgelopen decennium enorm uitgebreid; er zijn diverse

typen dakpannen, nestkasten en neststenen beschikbaar. De voor- en nadelen ervan kwamen uitvoerig aan de orde. Duurzaamheid bijvoorbeeld is van groot belang, want Gierzwaluwen kunnen zeer veel generaties achtereen op dezelfde plek broeden. Van de twee huidige modellen neststenen wordt het uit plantenvezels gefabriceerde model (eternietkast genoemd) door architecten niet aantrekkelijk gevonden. Het vierkante betonnen model steekt te diep in de muur waardoor een koudebrug ontstaat en vochtvorming optreedt.

Om dit laatste te voorkomen is er nu een model in de verkoop dat gebaseerd is op de Nederlandse bouwmaten en geschikt is voor enkelsteens muren en spouwmuren. Nestgelegenheid in muren, de zogenaamde neststenen, verdient de voorkeur, want muren blijven meestal ongemoeid zolang een gebouw blijft staan. De twee neststenen die tot nu toe verkrijgbaar waren, stuiten op nogal wat bezwaren bij architecten door de maten, de uitvoering en ook de prijs. Daarom is recent de Artidomus ontwikkeld: een serie neststenen die is aangepast aan de Nederlandse baksteenmaat en spouwdiepte. De Artidomus 001 (prijs f 30,-) is een neststeen voor onzichtbare inbouw. Een uitsparing in de gevel van een kwart baksteen als invliegopening is zichtbaar en geeft toegang tot de veilige broedruimte in de spouw.

Door de Artidomus 001 van een voorzijde te voorzien ontstaat er een neststeen die geschikt is om in de gevel te bevestigen. Er is een basisuitvoering met een neutraal/beige voorzijde: de Artidomus 002 (prijs f 45,-). De voorzijde kan in alle denkbare kleuren, structuren en vormen worden geleverd; de mogelijkheden zijn bijna onbegrensd.

Architecten kunnen hierdoor de Artidomus als gevelornamenten gebruiken. Een ander nieuwtje zijn kunstthars replica's van alle denkbare soorten dakpannen. Nadere informatie is bij het secretariaat van de gierzwaluwenwerkgroep te verkrijgen. Deze is ook te vinden op de website <www.gierzwaluw.com>.

Bundeling van kennis

In de afgelopen decennia zijn er veel contacten geweest met projectontwikkelaars, architecten, aannemers, gemeenten, etc. Hieruit zijn in veel gevallen projecten voortgevloeid die tot het aanbrengen van kunstmatige nestgelegenheid voor Gierzwaluwen hebben geleid. De informatie hierover, en over de successen die hierbij zijn geboekt, fouten die zijn gemaakt en nuttige tips zijn verspreid aanwezig en ontoegankelijk. Voor de contacten, uitgevoerde projecten en plaatsen waar dit gebeurde is een landelijke database ontwikkeld en op de hiervoor vermelde website is de overige informatie te vinden.

Onderzoekproblemen

Onder vogelliefhebbers ontstaan regelmatig discussies over het controleren van nesten met eieren of jongen en het ringen van laatstgenoemde. Zo ook onder de gierzwaluwbeschermers. Uit de resultaten van een gehouden enquête en een discussie over een aantal stellingen kwam duidelijk naar voren dat men het controleren van nesten en het ringen van de jongen zo beperkt mogelijk wil houden in verband met het grote risico van verstering. Wanneer toch onderzoek noodzakelijk zou zijn was de mening dat dit zou moeten worden uitgevoerd door zeer deskundige (professionele) onderzoekers binnen het kader van een wetenschappelijk project, gesteund door universiteiten of andere wetenschappelijke bolwerken. Belangrijk in dit kader is dat gegevens over reproductie om de Gierzwaluw te kunnen beschermen wel noodzakelijk worden geacht. Hiervoor zouden de bijna 200 inkijkposten, die inmiddels op diverse plaatsen beschikbaar zijn kunnen worden gebruikt. Daar kunnen met veel minder risico voor verstering veel meer en veel betrouwbaarder gegevens verzameld worden. Een voortdurend optredend knelpunt is het controleren op de bezetting van aangeboden nestgelegenheid. In de afgelopen decennia zijn duizenden dakpannen, neststenen en nestkasten verschaft, maar de kennis over bezetting daarvan is gering. De handleiding Apus apus Anno 2000* is een eerste aanzet om inventarisatoren hulp te bie-

den. Verder wordt gedacht aan het aanbieden van een cursus. De kennis over bezetting is niet alleen van belang om na gaan welke typen nestgelegenheid succesvol zijn en daardoor een bijdrage leveren aan de gierzwaluwbescherming. Ook degenen die de boer op moeten om de nestgelegenheid aan de man te brengen, zijn ermee gediend, want de eerste vraag bij het aanbieden is altijd of de Gierzwaluwen wel gebruikmaken van de nestgelegenheid.

Gierzwaluwbescherming in Vlaanderen

Ook in België zit men niet stil. De nestelplaatsen in Essen verschillen niet met die van Nederland en dat geldt eveneens voor de aangeboden kunstnesten. Onze zuiderburen moeten in verband met de veiligheid de brandweer inschakelen bij het aanbrengen van kunstnesten en er zijn er verwijderd omdat dit onveilig was. Kom daar in Nederland maar eens om, de rekening wordt gelijk gepresenteerd. Een vondst was de montage van een imitatiebok onder de nok op de kopse kant van een huis, waaraan veel kasten zaten. Een indrukwekkende gierzwaluwflat. De bewoners van de chique wijken in het dorp hebben de Gierzwaluwen ook ontdekt, maar dan als ornament. Op hun schoorstenen bevinden zich windwijzers in de vorm van vliegende exemplaren. Zoals in Nederland bordjes van rijksmonumenten aan de gevel te zien zijn, is aan bewoners van panden met Gierzwaluwen een beschermingsbordje met de afbeelding van deze soort en een kernachtige tekst geschonken, dat zij op hun gevel kunnen aanbrengen. Verder geeft men in Essen aandacht aan andere bewoners van de nesten en predatie door de Boomvalk.

* Te verkrijgen na overschrijving van f 2,50 op postgiro 2635373 t.n.v. Landschapsbeheer Noord-Holland o.v.v. Gierzwaluwhandleiding.

Overheid als voorbeeld

In Krimpen a/d IJssel worden pogingen ondernomen om de voormalige brandslangentoren van de brandweer op elke etage te laten voorzien van kunstnesten. Dit nutsgebouw is in feite een grote



Bij een temperatuur van boven de 50° C. verlaten jonge Gierzwaluwen de nestruimte, anders sterven ze. Foto: Wim Smeets.

kunstrots. De overheid kan door de realisatie van dit project een voorbeeldfunctie naar de burger vervullen. In die gemeente is ook een particulier initiatief van start gegaan, waarbij in een kopse gevel op enige afstand van de nok gaten in de muur zijn geboord, waarachter kasten zijn gemontereerd. Om de toegang aantrekkelijker te maken en inregenen te voorkomen is daarboven een imitatie van trespas (kunststof) geplaatst. Na de renovatie van een huis, waarbij nieuwe speciale dakpannen voor Gierzwaluwen waren gelegd, kwamen de zwaluwen daar opnieuw tot broeden.

In het Statenkwartier in 's-Gravenhage zag men kans om toestemming te verkrijgen voor het boren van gaten in brede houten dakgoten waarachter zich holle ruimtes bevonden. Bij deze actie hing men aan dezelfde goot vier houten kasten. Het geheel is gesponsord door een glazen-wasserbedrijf. Het laatste woord in de serie voordrachten was aan de coördinator voor Zeeuwsch-Vlaanderen die had vastgesteld dat zijn inlijpsten zeer regelmatig door Gierzwaluwen bezocht werden. Van 4 mei 2001-22 juni 2001 (47 dagen) kwamen 318 exemplaren een kijkje in de kasten nemen!

Tijdens een avondexcursie door het dorp werd duidelijk hoe belangrijk de aanwezigheid van een enthousiaste gierzwaluwliehebber in een kleine gemeenschap is. In de voormalige molen waren kasten gemonteerd en aan diverse huizen hingen kasten of waren neststenen ingemetseld. Hoogtepunten waren het bezoek aan een vrij lage vroegere schuurkerk waar veel Gierzwaluwen afen aanvlogen en onder de pannen doken en de gierzwaluwvliesshow bij de nesten tijdens de afsluiting met koffie in de tuin van gastfamilie voor die dag: de familie Koenraadt.

■ Dick A. Jonkers, Koggewagen 3, 1261 KA Blaricum (035) 52 60 456.

Secretariaat van de Stichting Gierzwaluwenwerkgroep Nederland, Zundertseweg 84, 4707 PB Roosendaal, (0165) 53 58 10, e-mail: <marjousmoumans@planet.nl>.

Fransen blijven ook in 2002 in strijd met Europese Vogelrichtlijnen.

De Franse premier Lionel Jospin heeft op 18 juli een brief geschreven naar de Europese Commissaris Margot Wallström dat de Franse regering zelfs in het jachtseizoen 2001-2002 uitzonderingen zal vaststellen voor Richtlijn 79/409/EU. Deze Richtlijn heeft betrekking op de bescherming van vogels en regelt onder andere het vaststellen van het begin en eind van het jachtseizoen.

Bron: Nieuwsbrief EFAH (European Federation Against Hunting).

STICHTING START LANDELIJKE BUITEN-KIJK-ACTIE

Kijk uit naar Kolganzen en Smienten

Ieder najaar komen diverse vogelsoorten uit het kouder wordende Noord-Europa naar onze streken. Bijvoorbeeld Kolganzen en Smienten. De Kolgans is talrijk in ons land van oktober tot in maart met 200.000 tot 300.000 exemplaren. Deze vogel broedt op de toendra, voorbij de boomgrens. Het is een middelgrote, compacte gans, met orangerode poten. Hij wordt zo genoemd, omdat volwassen exemplaren een grote witte vlek (kol) hebben aan de basis van zijn roze snavel. Ook heeft de volwassen Kolgans onregelmatige, zwarte dwarsbanden op de buik. Bij jonge exemplaren ontbreken deze kenmerken. De Kolgans is 66 tot 76 cm groot.

Ook Smienten komen graag naar ons land, omdat het vanwege zijn plassen en weiden erg in trek is. Gemiddeld overwinteren in ons land wel zo'n 700.000 Smienten. Smienten broeden in venen en moerassen in Noord-Europa. De mannetjes zijn gemakkelijk herkenbaar aan hun kastanjebruine kop en een roomgelig voorhoofd. De vrouwtjes vallen met hun roestbruine kleur minder op. Beide hebben een opvallend witte buikvlek.

Smienten hoor je onder andere als ze in de nacht overvliegen, maar ook overdag laten deze mooie vogels zich horen. Hun geluid is een fluitende roep, daarom worden ze ook wel 'fluiteenden' genoemd. Ze zijn de komende maanden grazend als ganzen te zien op weiden en akkers of in grote groepen bij elkaar, rustend op meren en plassen. De Smient is ongeveer 46 cm groot. Kijk voor een gemakkelijke herkenning buiten, naar de afbeeldingen van Kolganzen en Smienten op <http://www.bomenoverleven.nl>.

De Stichting Bomen Over Leven organiseert deze landelijke buiten-kijk-actie en vraagt iedereen, uit te kijken naar Kolganzen en Smienten. Heeft u ze gezien? Stuur dan een e-mailtje naar: wintergasten@bomenoverleven.nl of een kaartje naar SBOL, Postbus 7124, 2701 AC Zoetermeer en vermeld welke vogels u zag, waar, wanneer en (ongeveer) hoeveel. Onder de inzenders worden diverse vogelgidsjes in kleur verloot. Succes!

Bron: Persbericht van de Stichting Bomen Over Leven.